

Др Звездан Фолић, ДРЖАВА И ВЈЕРСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У ЦРНОЈ ГОРИ 1945-1965“ – Историјски институт Црне Горе и ЦНБ „Ђурђе Црнојевић“, Подгорица 2007.

Монографијом *Држава и вјерске заједнице у Црној Гори 1945-1965*, др Звездан Фолић, научни сарадник Историјског института Црне Горе, аутор запажених студија, чланака и књиге *Вјерске заједнице у Црној Гори 1918-1903*, уврстио се у најужи круг црногорских историчара који су свој научни и стручни сензибилитет подредили истраживању и проучавању увијек сложених историографских питања везаних за односе државе и цркве.

Произашла из докторске дисертације, одбрањене на Катедри за историју Филозофског факултета у Никшићу половином 2006, ова монографија има вишеструки научни и симболични значај. Наиме, у тематском смислу она представља пионирски истраживачки допринос аутора прве докторске дисертације одбрањене на поменутој катедри.

Ова књига је изашла из пера зрелог историчара и врсног аналитичара, афирмисаног посленика научне историографије, историчара модерног историографског исказа. Аутор се определио за интердисциплинарни приступ сложеног проблема проучавања увијек специфичних односа државе и вјерских заједница унутар ју-

гословенског и црногорског државно-правног оквира, сагласно историјском методу и могућностима емпиријског истраживања. Обимна фактографска основа, одабрана литература и несумњив дар за коришћење наративних извора омогућили су примјену историјско-социолошког приступа у сагледавању интензивних процеса секуларизације црногорског друштва у првим послеријатним деценијама. Тиме је др Фолић, међу ријетким историчарима истраживачки, на начин својствен струци, закорачио у другу половину двадесетог вијека када је у питању потреба проучавања ових проблема историје Црне Горе.

Аутор је основну тему истраживачки омеђио 1945. годином као логичним полазиштем након Другог свјетског рата и 1965. годином која је везана за усвајање *Основног закона о правном положају вјерских заједница у СФРЈ*. Тиме је хронолошки тему ослонио на опширно и аналитички дат увод којим је отворио бројна питања односа цркве и државе и показао особит смисао и способност за уочавање свјетовних и духовних супротности и сагласја у политичким мијењима кроз које је пролазило црногорско друштво.

Опредјељујући се за хронолошки приступ истраживања, аутор почиње анализу много раније од насловом назначеног периода, од 1878. У уводном дијелу на конзистентан начин анализира континуитет и узрочно-последичне односе на релацији држава-црква. Континуирано прати рад православне, римокаторличке и исламске вјерске заједнице у црногорској држави све до њеног престанка, а затим у монархистичкој Југославији и током Другог свјетског рата.

Такав приступ, студиозно урађен, уводи у анализу теме „Држава и вјерске заједнице у Црној Гори 1945-1965“ презентирајући процесе, догађаје и судбине низа личности. Реконструкција наведене проблематике успјешно је изведена и притом утемељена како на примарним историјским изворима, тако и на релевантној литератури. Коришћени су бројни фондови необјављене и објављене грађе државних и вјерских институција Црне Горе и бивше југословенске државе. Ради се, заправо, о прворазредним изворима државне, партијске и вјерске провенијенције који чине хеуристички ослонац ауторовог истраживачког поступка.

У трагању за одговорима на најзначајнија питања која се тичу односа државе и цркве, у овом случају државних институција Црне Горе према вјерским заједницама, аутор је врло акрибично назначио основне процесе државне политике према цркви, засноване на уставно-законодавној регулативи и политичкој пракси.

Питање вјерских заједница на простору Црне Горе од 1941. до 1945. прати у складу са ратним и идејним расколима насталим у драматичним промјенама унутар којих су наставиле

да егзистирају поменуте вјерске заједнице. Његова анализа бројних облика дјеловања и сналажења у условима рата убједљиво казује да су се оне на различит начин прилагођавале новонасталој друштвеној стварности. Тако је, констатује аутор, Црногорско-приморска митрополија из рата изашла са половином свјештенства, с репутацијом значајне опредјељености за четнички покрет, иако су 34 њена свјештеника били учесници НОР-а, а шесторица носиоци Споменице 1941. Римокатоличка црква претрпјела је најмање промјене у домену вјерске праксе и свјештенства, а исламска вјерска заједница показала се кооперативном према режиму у процесу сопственог уобличавања и начина дјеловања у федералној југословенској заједници. Пратећи дешавања овог врло сложеног процеса, аутор је извео закључак да извор неспоразума државе са Црногорско-приморском митрополијом произилази из неприхватања положаја цркве унутар система и федералног државног устројства, док не мале разлике с римокатоличком црквом углавном не излазе из идеолошког оквира.

Осам тематских цјелина ове књиге – Положај вјерских заједница у Књажевини/Краљевини Црној Гори и Краљевини Југославији, Вјерске заједнице у Црној Гори у Другом свјетском рату, Марксизам и религија, Конфесионална структура становништва Црне Горе и организација вјерских заједница, Државно законодавство и вјерске заједнице, Држава и носиоци вјерског ауторитета, Материјални положај вјерских заједница и Власт и вјерски живот – свједоче о обиму и дубини праћења процеса, врло сложених збивања и догађања. Аналитичност

у обради овако захтјевних тематских кругова говори о научном сензибилитету аутора чија синтеза представља професионалну панораму вјерских заједница, њихову организациону и социјалну структуру, државно законодавство, однос државних органа према вјерским првацима, материјални положај вјерских заједница и став државних и партијских власти према испољавању вјерских садржаја и манифестација.

Аутор поменутој проблематику проучава унутар југословенског и црногорског државноправног оквира, пратећи однос државе према вјерским заједницама, али и понашање вјерских заједница у различитим временским периодима, улазећи суптилно у супротности свјетовне и духовне хијерархије политичких и вјерских организација и њихова сучељавања.

Без ширег југословенског и међународног контекста изостала би комплексност изучавања теме огра-

ничене простором Црне Горе. Управо такав истраживачки приступ омогућио је аутору да на сажет, прецизан и педантан начин презентира богат чињенични материјал и да компаративним и аналитичким поступком уочава разлике и сличности у политичким рјешењима положаја и права вјерских заједница у Књажевини – Краљевини Црној Гори, Краљевини Југославији и Црној Гори у Социјалистичкој Југославији од 1945. до 1965. године.

Овом монографијом аутор је показао особит смисао истраживача и врсног аналитичара сложених историографских тема. Његова реченица је садржајна, јасна, стилски уобличена, судови промишљени, јасни и опрезни, наративност иновативна и осјећај за мјеру такав да оставља простор за даља и потпунија сагледавања. Све то чини др Звездана Фолића историчарем који се повинује захтјевима струке у складу са принципом „без гњева и пристрасности“.

*Проф. др Ђорђе Борозан*